Emlékezzünk a kényszermunkatáborok áldozataira!

2020. JÚNIUS 23.

Emlékezzünk fekvő.indd 1 2020. 06. 02. 11:25

Emlékezzünk fekvő.indd 2 2020. 06. 02. 11:25

EMLÉKEZZÜNK!

1950. JÚNIUS 23.–2020. JÚNIUS 23.

70
éve történt

HORTOBÁGYI KÉNYSZERMUNKATÁBOROKBA
ELHURCOLTAK EGYESÜLETE

Emlékezzünk fekvő.indd 3 2020. 06. 02. 11:25

KOMMUNIZMUS BŰNEI ALAPÍTVÁNY

Kiadja a Kommunizmus Bűnei Alapítvány Budapest, 2020
Felelős kiadó: Aradi-Beöthy Péter

A könyvet tervezte: ***Barabás Ferenc***

ISBN 978-615-81458-1-7

KÉSZÜLT AZ

Nemzeti Együttműködési Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR Alapkezelő Zrt.

TÁMOGATÁSÁVAL

Ajánlás

A kommunizmus megszámlálhatatlanul sokféle bűnt követett el a magyar emberek és a magyar nemzet ellen is. Az embertelen ideológia egyik kevésbé ismert bűne Magyarországon, az 1950-ben megkezdett hortobágyi kitelepítések voltak. Minden jogi alapot nélkülöző ítéletekkel több ezer család kitelepítését rendelték el, kortól-nemtől függetlenül mindenkit a hortobágyi kényszermunkatáborokba hurcoltak el. A terrorról, az állati körülményekről, megaláztatásokról nem esett elég szó sokáig, azonban nem hagyhatjuk feledésbe merülni a több tízezer ember életét derékba törő, százak életét követelő súlyos bűntettet.

A kiadvány nem csupán az ártatlan áldozatok rehabilitálását szolgálja, hanem egyben az igazság megismerésének egyik eszköze is, arra hivatott, hogy az ismeretlenség homályát áttörje és felfedje mindenki előtt a kitelepítettek sorstragédiáját.

Fontos része történelmünknek ez az időszak, hiszen napjaink szabad és demokratikus világának értékét diktatúra megismerésével becsülhetjük igazán. A történelmen változtatni utólag már nem tudunk, azonban emlékezni méltón és tisztességgel a kommunisták valamennyi ártatlan áldozatára igen. Tartozunk ezzel mindazok emlékének, akiket a diktatúra megfosztott a családjuktól, egy jobb élet reményétől és lehetőségektől, ennek ellenére mégis világító fényei tudtak lenni egy sötét korszakban az emberi méltóságnak és a hazaszeretetnek.

Rétvári Bence

Emlékezzünk fekvő.indd 5 2020. 06. 02. 11:25

Emlékezzünk fekvő.indd 6 2020. 06. 02. 11:25

Tisztelt Olvasó! Kedves Sorstársak!

Itt valami nagyon személyeset kellene írni, hiszen valamennyiünket feledhetetlen élmények kötnek a táborokban töltött keserves időkhöz. A ma is köztünk lévő sorstársak kis gyerekként élték meg a borzalmas tábori életet. Ezek a 70 éves emlékek a mai napig kísértenek, ezeket sajnos nem lehet levetni és elfelejteni. Az igazi vesztesei ennek a tragédiának azonban szüleink és nagyszüleink voltak. Ma már elképzelhetetlen és megmagyarázhatatlan az a sokk, ami őket érte. Egyik napról a másikra, minden erre utaló előzetes figyelmeztetés nélkül borult fel rendezett életük. Gondoljunk bele annak a családapának a helyzetébe, aki a háború utáni szintén nem örömteli időkben összetartotta, védte, és kiegyensúlyozott életet biztosított családjának, gyermekeinek. Ismerve az akkori lehetőségeket ez nem volt egyszerű, ez embert próbáló teljesítmény volt. És amikor már úgy nézett ki, hogy nem volt a sok munka és erőlködés sikertelen, már lehetett tervezni a jövőre, amikor senki sem számított valami negatív élményre, ahogy ma mondanánk az életük sínen volt, akkor jött a derült égből a villámcsapás, egyszerre mindenek vége lett.

A kommunisták aljas módszereik segítségével az abszolút hatalomra törtek, miközben a demokrácia hamis jelszavait hangoztatták, amivel sokakat sikeresen megtévesztettek. Igazságot hirdettek, de az „osztályharc" nevében kijelölték a belső ellenséget. Ebbe a csoportba sorolták szüleinket, nagyszüleinket. Rendőrhatósági intézkedés keretében elkobozták minden tulajdonukat, és gyerekeikkel együtt elhurcolták őket, a Hortobágyra kényszermunkára.

Mindez ma olyan mértékben abszurdnak tűnő történet, hogy a mai fiatal generáció ezt talán el sem hiszi. Ezért ez feladatunk, sőt kötelességünk történetünket ébren tartani, hogy ez ne ismétlődhessen meg. Ezzel tartozunk szüleinknek, akik ezt az évfordulót már nem élhették meg.

Kedves Sorstársak, mindenkinek jó egészséget kívánunk,

Mari Albertné, ELNÖK
Eötvös Péter, TB. ELNÖK

Emlékezzünk fekvő.indd 7 2020. 06. 02. 11:25

Emlékezzünk fekvő.indd 8 2020. 06. 02. 11:25

Politikai háttér

Szerencsés Károly: *Fájdalomból rakott torony*

Talán maga Kossuth Lajos sem gondolta, hogy híres jövendölése a kiegyezés előtt, mely szerint az osztrák sas hulltával Magyarország megégettetik, olyannyira beigazolódik, miként az történt a huszadik században. Az első „nagy háború" után Trianon felfoghatatlan s ezért elfogadhatatlan volt. A második világháborúban, s azt követően ez a jóslat szinte sátáni jelleget öltött. Leginkább azért, mert az újabb, súlyosabb megpróbáltatással szemben az ellenállás visszaszorult a gondolatok, az ízlés, az erkölcs, a vallás szintjére, s a kevéske politikai ellenállást hamar sikerült megtörniük a reményeket letipró megszállóknak és ötödik hadoszlopuknak.

Az újabb világégésből talán még súlyosabb állapotban került ki a magyarság, mint az 1918-as összeomlásból. Erős külső és belső szándék összpontosult arra, hogy aláássa a nemzet önérzetét, s így erejét, küldetésébe vetett hitét. Felaggattak ránk megbélyegző jelzőket: „utolsó csatlós", „fasiszta nép". S az újra határokon kívülre került területeken megindult a magyarok tömeges gyilkolása, jogfosztása, deportálása. „A magyar kérdés, vagon kérdés" – adta Sztálin szájába a szavakat Evard Benes, s a „generalisszimusz" ki is mondta, hogy a magyarok „még a németeknél is rosszabbak". Ezt osztották a „magyar" kommunisták is, élükön Rákosi Mátyással. A szovjet megszállók nem csak Kárpátalján szedték össze az embereket, de a zsugorított Magyarországon is. Megindultak a marhavagonok Oroszország felé, katonákkal, civilekkel, férfiakkal, nőkkel. S özönlöttek a vagonok keletre a zsákmányolt magyar javakkal. Élelmiszerrel, gyárak felszerelésével, műkincsekkel, de még könyvekkel, bútorokkal és filmtekercsekkel is.

Közben, mivel politikai kibontakozásra is szükség volt, s a háborúban győztes „szövetségeseknek" sok elintéznivalójuk is volt, szerencsés összjátékaként a sorsnak, kvázi szabad választásokat tartottak Magyarországon, amelyeken a megszállókkal érkezett, s minden anyagi, katonai, rendőri, ideológiai támogatást élvező kommunisták nem kaptak tizenhét százalékot sem. Ez bizony nemzeti forradalom volt. A népakarat szerint tehát kialakulhatott egy európai típusú demokrácia, amelyhez létrejött a megfelelő parlamenti többség (a nemzeti-keresztény-polgári demokrata Független Kisgazdapárt egymaga 57%-ot szerzett), s ezt az óhajt erősítette meg (egy darab papír) a jaltai egyezmény is. Sajnos azonban sem az egyezmények, sem az egyértelmű népakarat nem volt elegendő. A megszálló szovjet (kommunista) birodalom támogatásával a Magyar Kommunista Párt olyan helyzetet teremtett az országban, amely ellen a legkiválóbb, legbátrabb, legfelkészültebb politikai szereplők vették fel a harcot, de alul maradtak a birodalomhoz dörgölődzőkkel és az elvtelen kompromisszumok híveivel szemben.

Emlékezzünk fekvő.indd 9 2020. 06. 02. 11:25

A küzdelem éles és egyoldalú volt. A fordulat akkor következett be, amikor a volt „szövetségesek" szembefordultak egymással, s így mind az Amerikai Egyesült Államok, mind a Szovjetunió igyekezett a számára legkedvezőbb pozíciókba merevíteni a „status quo"-t. A szovjet megszállás révén Magyarország a „béketábor", a „szocialista világrendszer" része lett. Ezt rendőri, ügyészségi, bírósági eszközökkel tudatosították és a világtörténelem egyik legvisszataszítóbb választási csalássorozatával igyekeztek megpecsételni. A „kékcédulás hadművelet" következtében Magyarországon megszűnt a jogállam addig még működő minden kritériuma, a „fordulat évében" kiépült a kommunista pártdiktatúra. A már eddig is döntően a kommunista párt céljait kiszolgáló intézmények és intézkedési lehetőségek (politikai rendőrség, s általában a fegyveres testületek, Népügyészség, Népbíróság, internálás, igazolás, B-lista, államosítás, állami kezelésbe vétel, Gazdasági Főtanács, forintvédő bizottságok stb.) immáron kizárólagosan a porondon egyedül maradt párt, az 1948-ban Magyar Dolgozók Pártjává avanzsált bűnszövetkezet eszközévé váltak.

Ez azt jelentette, hogy a magyar állampolgárok teljesen kiszolgáltatottá váltak a marxista-kommunista diktatúra alkalmazóinak. Megindult a totális támadás a magántulajdon ellen (államosítás), a paraszti földtulajdon ellen (kollektivizálás), az egyházak, vallásos hit ellen (iskolák államosítása, szerzetesrendek szétkergetése, papok bebörtönzése), a szólásszabadság ellen (sajtó uniformizálása), a választások, vagyis a parlament ellen (egylistás népfrontválasztás '1949), s megvalósult a politikai paranoia klasszikus marxista változata, amely immáron nem csak valódi ellenfeleit, de saját híveit is tömegesen likvidálta.

Így érkeztünk el ahhoz a pillanathoz, amikor már a „magyar" államhatalom döntött arról, hogy az állampolgárok tízezreit megfosztja otthonától, munkájától, nyugdíjától, kényszerlakhelyekre telepíti, és táborokba, lágerekbe, deportálja őket. Erről szól ez a könyv, s leginkább arról, hogy az emberi szellemet nem lehet sem internálni, sem deportálni. Aki ott volt, s túlélte, megfogta lelkét ezer érzés, s fájdalomból rakott tornyot lát ma is a Hortobágyon.

Budapest, 2020. május 4.

Emlékezzünk fekvő.indd 10 2020. 06. 02. 11:25

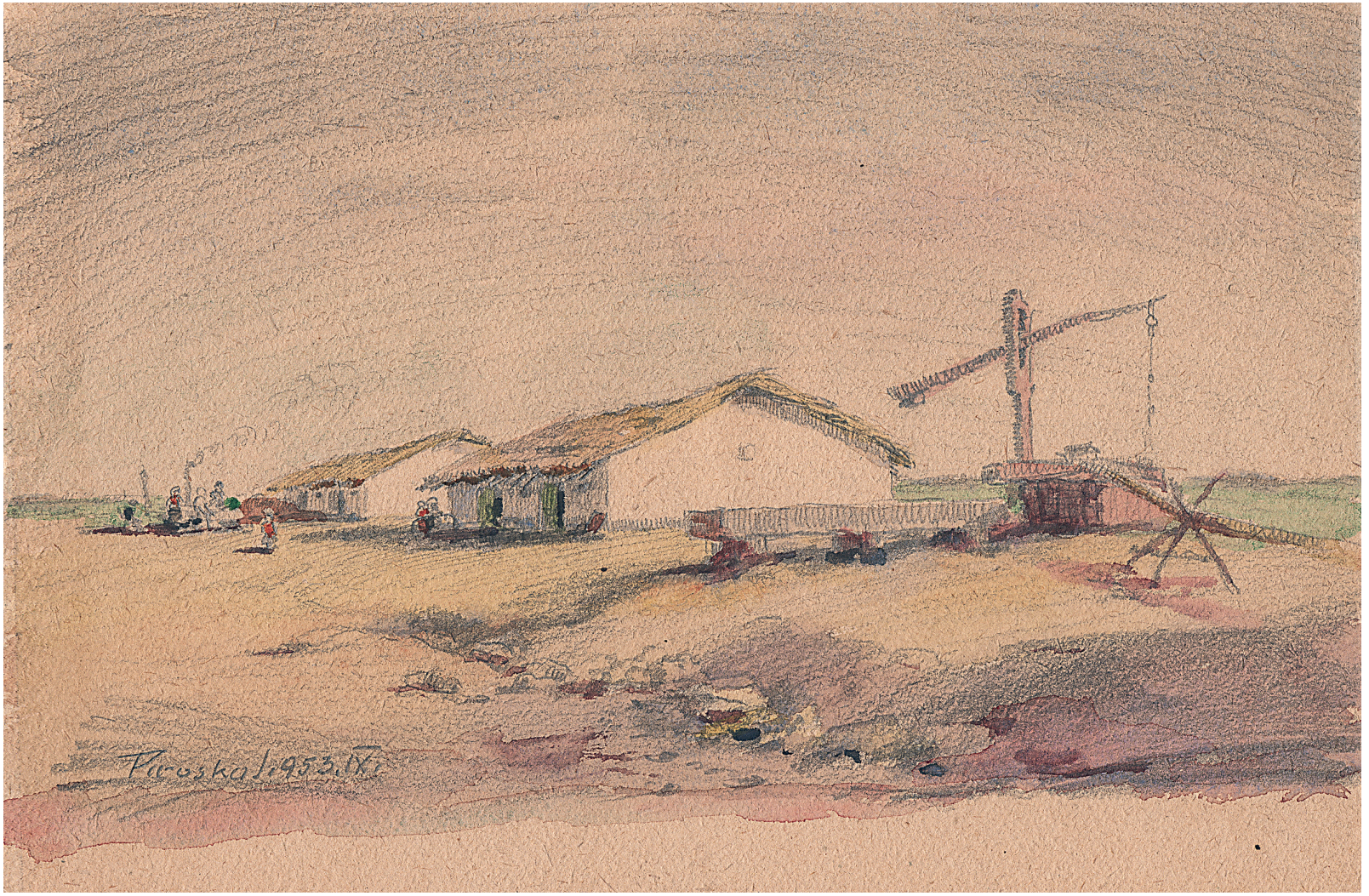

Dr. Piroska János rajza, 1953

Bank Barbara

A határsávval kezdődött – de az egész országra kiterjedt…

1948 őszétől a Szovjetunió katonai erejének növelése céljából és a nagyhatalmi szembenállás kiéleződése miatt a Közép-Kelet-európai államok hadseregfejlesztésének meggyorsítását követelte. A magyar hadseregfejlesztés 1948 elején elfogadott elveinek megváltoztatására vonatkozó szovjet igényeket, Németh Dezső vezérkari ezredes, moszkvai katonai attasé 1948. október–novemberi táviratában jelezte először. Németh ezekben a moszkvai vezetés „elvárásait" továbbította a magyar katonai – és rajtuk keresztül a politikai – vezetés felé, vagyis szükségessé vált a „kelet-európai" hadseregek gyors és nagyarányú fejlesztése, a határőrizet és az elhárítás megerősítése. A szovjet katonai vezetés tagjai a magyar katonai attaséval történő megbeszélésen aggodalmukat fejezték ki a katonai titkok esetleges kiszivárgását illetően, mivel a hadseregfejlesztés megindításával, a szovjet tanácsadók jelenlétével, a fegyverek és haditechnikai eszközök szállításával, a szovjet hadsereg féltve őrzött titkainak birtokába kerül. Ezért „javasolták" a védőintézkedések mindenre kiterjedő megszervezését, Magyarország határainak hermetikus lezárását az elhárítás és a határőrség révén. Legfontosabb javaslatuk a témában, az úgynevezett „védőövezetek" kialakítása volt. Ezen azt értették, hogy a „határ egy bizonyos sávjában, a legfontosabb helyeken, csak tervszerűen kiképzett és szervezett, minden tekintetben »nemzethű« személyek lehetnek, amelynek hálózata a határ megközelítését és azon való átjutását a nemkívánatos elemek részére igen megnehezíti."

A műszaki határzár, vagyis a védelmi határsáv 1948 nyarán és őszén a magasfigyelők és drótakadályok telepítésével, aknamezők előkészítésével kezdődött. Az egy- és kétsoros drótakadály, illetve az aknásítás 1950 végére, 1951 elejére befejeződött. A kijelölt osztrák, nyugati határszakasz 360 km, míg a jugoszláv szakasz 630 kilométeres szakaszt tett ki. Ezután következett a hadműveleti objektumok létesítése, elsősorban az ország déli határszakaszától kiindulva, mélységi irányban Budapest határáig, ami a déli védelmi és erődrendszer kiépítésével folytatódott. 1952-ben több védőövezeti sávra tagolva, megkezdődött és felgyorsult az akadály- és védelmi csomópontok, vasbeton építmények – bunkerek és lőállások – építése. Ezzel párhuzamosan folyt az erőltetett fegyverkezés és a hadsereg gyorsított ütemű bővítése, melynek folyományaként 1952-re a hadsereg békelétszáma meghaladta a 200 ezret, a mozgósított állománya 800 ezerre növekedett.

A határőrséget 1950-től átszervezték és az önálló Államvédelmi Hatóság kötelékébe olvasztották. Tagjait nevezték a köznyelvben „zöld ávósoknak". Az országon belüli szabad mozgás egy modern államban magától értetődő dolog volt. A 20. században

Emlékezzünk fekvő.indd 12 2020. 06. 02. 11:25

csak háború esetén volt arra példa, hogy jelentősebb, kiemeltebb belföldi területekre (mint például a főváros, vagy a nyugati, déli határsáv) csak különleges engedéllyel lehetett utazni. Magyarországon azonban 1948-tól, „a tomboló demokráciában" és békeidőben megjelent ez a gyakorlat. 1948-1950 között a határvonal megközelítéséhez szükség volt határmegközelítési engedélyre, ami az ország egész területén a határvonaltól számított 200 méterre vonatkozott. Majd a helyzet „fokozódásával", 1950-ben először Jugoszlávia felé hozták létre azt a határövezetet, amelybe a belépés magyar állampolgárok számára is külön engedélyhez volt kötött. Erre ürügyként szolgált többek között a lengyelkápolnai gyilkosság, amelynek folyományaként a családtagokat, közös háztartásban élő hozzátartozókat 48 órán belül, vagyonuk elkobzása mellett áttelepítették az ország belsejébe. A déli határsáv mélységét 15 kilométerben állapították meg, ami azt jelentette, hogy ebbe a sávba 6 megye 15 járása került, közel 310 város, község.

A nyugati határövezet teljes kiépítése 1952-re jött létre. A hatékonyabb határőrizet érdekében 2 km-es, de délen 500 méteres és egy 50 méteres határsávot is bevezettek, amelyben még szigorúbb feltételekkel lehetett csak tartózkodni, illetve engedélyt kérni. A 15 km-es övezetben lakók állandó igazolványt kaptak, amellyel saját megyéjük határövezetében szabadon mozoghattak. A nem határövezeti lakosok kérhettek állandó – letelepedés célú – és ideiglenes beutazási engedélyt is a lakhelyük szerinti elsőfokú rendőrhatóságon. Ehhez a kérelemhez indoklást és munkahelyi igazolást is csatolni kellett, még magáncélú utazás esetében is. Azoknak a személyeknek, akik megkapták ezt az engedélyt, a határövezetbe való beutazásuk után és onnan való kiutazásuk előtt is jelentkezési kötelezettségük volt. Az ideiglenes engedélyek egy község területére szóltak.

1950 nyarán a határsávot elvileg a külső támadások elhárítására és az illegális határmozgások megfékezésére építették ki, de gyakorlatilag ezzel indokolttá vált a „megbízhatatlan elemek" eltávolítása, kényszerlakhelyre hurcolása a déli és nyugati határsávból.

A déli határsávot érintő 1950. június 23-án bekövetkezett akció során az Államvédelmi Hatóság közreműködésével 2446 személyt „áttelepítették az ország belsejébe, Hajdú-Bihar és Szolnok megye területére, mint kényszertartózkodási helyre." Ezzel megtörtént a hortobágyi-nagykunsági zárt táborrendszer megalapozása. 1950–1953 között 12 zárt táborközpontot hoztak létre, ahol összesen 2524 család, azaz 7289 személy tartózkodott és dolgozott embertelen körülmények között. A családokat, családrészeket a déli és nyugati határsávból, vidéki városokból és még a fővárosból is elhurcolták 1950–1953 között.

Az 1953. július 4-én megalakult Nagy Imre-kormány még abban a hónapban hozzáfogott a tervezetekben már lerakott törvényesség és jogrend helyreállításához, a sérelmek orvoslásához. Június 30-ával az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletben létrehozta a Legfőbb Ügyészséget, elrendelte az ügyészi szervezet országos kiépítését. A Minisztertanács július 23-án megszüntette a belügyminiszter jogkörét a helyi tanácsok felett, majd július 25-én az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletet adott ki a közkegyelem gyakorlásáról, amelyet a kijelölt és illetékes hatóságok október végéig – nagy részben – végrehajtottak. Megszüntették a rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményét, feloszlatták az

Emlékezzünk fekvő.indd 13 2020. 06. 02. 11:25

MNL OL XIX-B-10-IV-8.

Emlékezzünk fekvő.indd 14 2020. 06. 02. 11:25

internálótáborokat, feloldották a fővárosból és a vidéki nagyvárosokból kitelepített és/vagy kitiltott ún. „osztályidegen elemek" kényszerlakhelyhez való kötöttségét. 1953. augusztus 15-én kelt jelentés szerint addig a napig 221 család (554 személy) kényszerlakhelyhez kötöttségét szüntették meg. Ebből 302 fő elhagyta a területet, a Hortobágyon 39 család (115 személy) kötött szerződést és a Hortobágyon maradt. Az 1953. október 24-én elkészített jelentés szerint, a hortobágyi zárt táborok felszámolására alakított bizottság augusztus 3-án kezdhette meg a munkáját és október 22-én befejezte. A 12 zárt táborban 2524 család (7281 személy) raboskodott. A gazdaságokkal egy éves szerződést kötött és a területen maradt 107 család (288 fő). „A déli, nyugati határövezetből nagyszámú kitelepített ellenséges elem jelentős része – mivel a fennálló rendelkezések értelmében a határövezetbe nem mehet vissza; – így a határövezetben és annak közvetlen közelében levő, de letelepedési engedélyhez nem kötött városokba (mint pl. Szeged, Baja, Pécs, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Szombathely, Kaposvár, stb.) özönlik vissza. (…) Így kitiltásra került fenti helyekről 397, Tyukodról 11, Porcsalmásról 14, Kunmadarasról 34, Etyekről 8, összesen 464 család." A bizottság közölte a szabaduló családokkal, hogy a fennálló jogszabályok értelmében szabadon választhatták meg lakhelyét, azonban a déli és a nyugati határövezetbe, valamint a kiemelt városokba letelepedési engedély hiányában nem térhet vissza. A kitiltás alá esett családokkal szintén közölték a fenti szabályokat és azt is, hogy a bizottság döntése értelmében honnan tiltották ki, ahova ideiglenesen is csak az arra illetékes rendőrkapitányságok előzetes írásbeli engedélyével térhettek csak vissza. „Valamennyi önálló bejelentésre kötelezett telepes figyelőlapját megküldtük az Országos Rendőri Bejelentőhivatalnak." A kitiltott személyek figyelőlapjára a kitiltás tényét is feljegyezték, amelynek alapján az illetékes rendőrhatóságok figyelemmel kísérték a „szabadon bocsájtott kitelepítetteket". És a kommunista rendszer sokáig „nem engedte őket szabadon"…

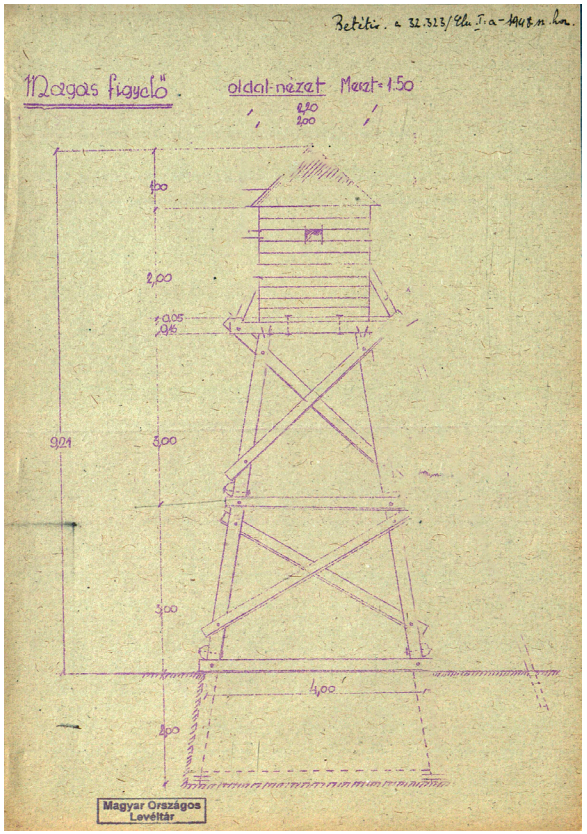

MNL OL XIX-B-10-XIII

Emlékezzünk fekvő.indd 15 2020. 06. 02. 11:25

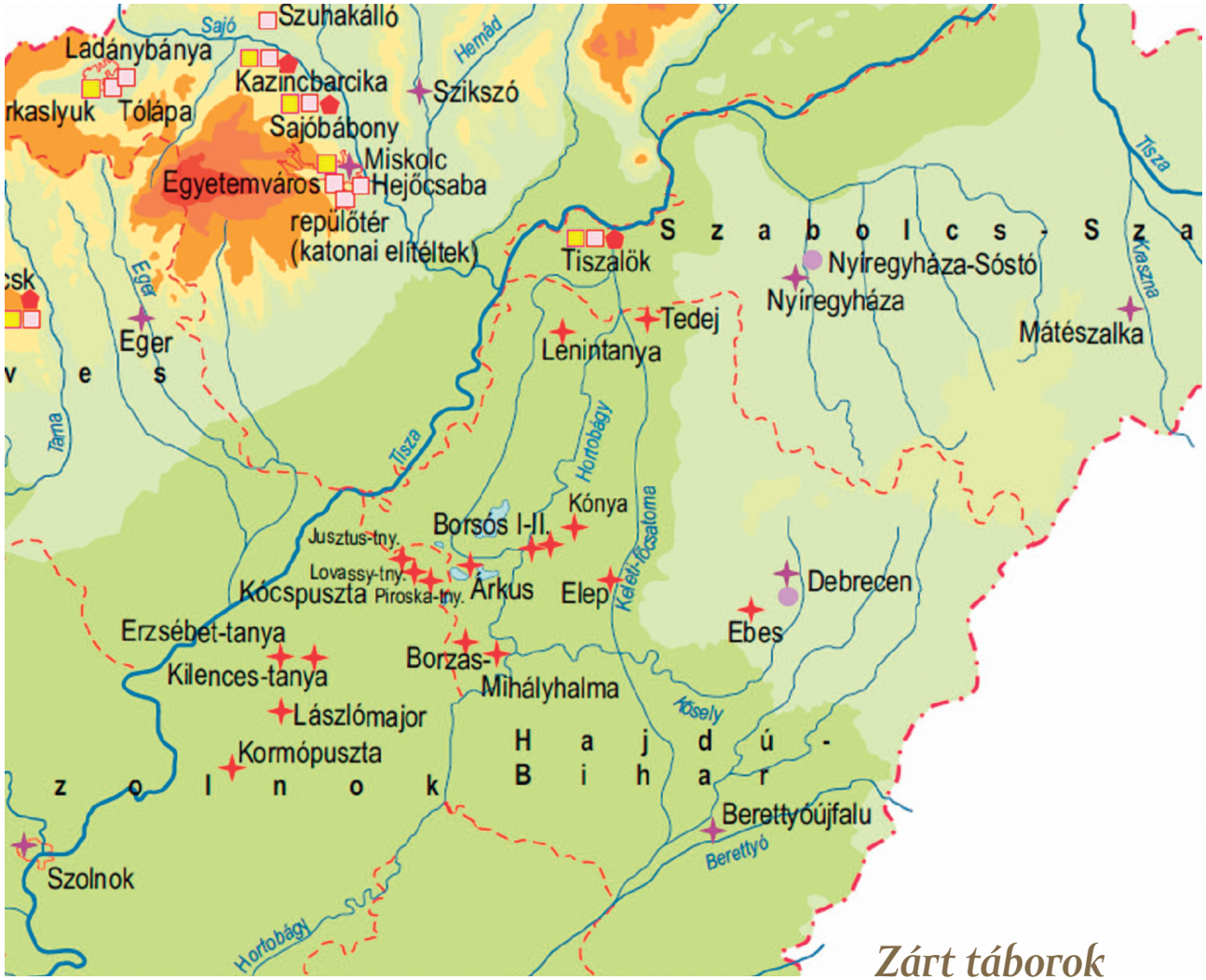

Zárt táborok

Emlékezzünk fekvő.indd 16 2020. 06. 02. 11:25

Árkus

Az árkusi tanya légvonalban tíz kilométernyi távolságra van Hortobágy községtől. A tábor 1950 júniusában jött létre és 1953. augusztus-szeptember körül számolták fel. Árkus 830 fő körüli létszámával a nagy táborokhoz tartozott. Az első megérkezett 104 család (389 fő) Zala, Somogy és Baranya megye határmenti falvaiból származott. A telep szélén álló U-alakú juhhodály egyik szárnyába zsúfolták be az embereket, amíg a másik részében maradtak a juhok. A kisgyerekekkel érkezők egy része a gazdaság barakkjában és a magtár mellett álló, párhuzamos házsor épületeiben zsúfolták össze őket. A rendőrőrs és később az iskola is az egyik házban rendezkedett be. 1951 tavaszától szinte havonta érkeztek az újabb elhurcoltak az ország különböző részeiből. 1951 folyamán kilenc kisebb-nagyobb rabszállítmánnyal bővült a major. A hortobágyi zárt táborok között Árkusra telepítették a legtöbb görög származásút (19 fő), akik a negyvenes évek végén menekültek Magyarországra. 1952-ben főleg táborközi áttelepítések révén bővült a tábor létszáma, akiket elsősorban Tedejről, Mihályhalma és Polgár Lenintanya táboraiból szállítottak át.

„A legnehezebb idő az első 3-4 hónap, másoknak az első év volt. Mi voltunk azok, akik a semmire kerültünk oda. Ebben az időszakban bántak velünk a legkegyetlenebbül, sok embert megvertek, hogy megfélemlítsék a többieket. Ha az őrs épülete előtt szólt a tangóharmonika, akkor kerestük, ki hiányzik a családból, mert tudtuk, odabenn valakit vernek. A muzsikaszó azért kellett nekik, hogy mi ne halljuk a jajgatást. De nemcsak nappal, éjjel is félni kellett, hogy melyik családot, vagy melyik személyt viszik be a rendőrőrsre, és verik félholtra."
(Varga Albert visszaemlékezése. Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 188.)

„Külön kínzás volt, amikor felolvasták, hogy ki kapott otthonról levelet vagy csomagot, de nem adták át, hanem a szemünk láttára összetépték, a csomag tartalmát kiöntötték mondván, hogy nem teljesítettük a normát!"
(Schultz Lászlóné Dezső Márta visszaemlékezése. Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 190.)

Árkus hodály. *Fotó: Arady-Beöthy Péter*

Emlékezzünk fekvő.indd 17 2020. 06. 02. 11:25

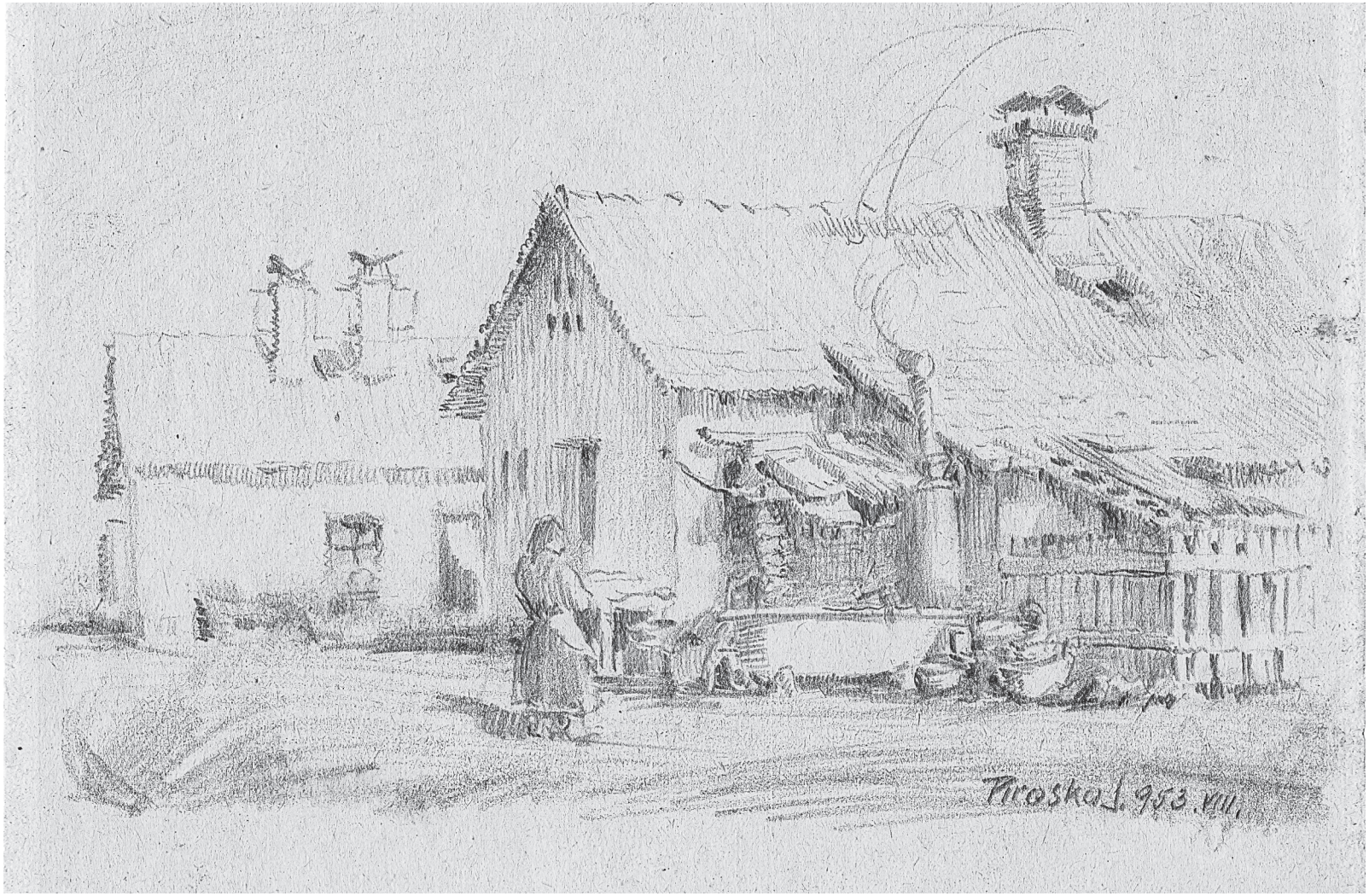

Dr. Piroska János rajza, 1953

Borsós

A tanya a 33-as út mentén, Hortobágy község területén feküdt. 1952 nyarán nyitották meg a június 25-én Miskolcról és (kisebb részben) a környékbeli borsodi községekből elhurcolt családok (539 fő) számára és 1953 októberében számolták fel. Borsós nagyságát tekintve a második a hortobágyi zárt táborok sorában. A borsósi zárt kényszermunkatábor két – egymástól külön álló – telepen helyezkedett el. A tábor Borsós I. néven ismert része közel volt a Hortobágyi Nagycsárdához, illetve a kilenclyukú hídhoz. A Borsós II. nevű táborrészt, Borsós I-től másfél kilométernyire, a Hortobágyi Állami Gazdaság borsósi telepén, annak központjában hozták létre. Az elhurcoltak nagy részét a juhnyíró hodályában (Nagyhodály), a cselédházakban, illetve a disznó- és tyúkólakban szállásolták el. A családok kisebb része az út túloldalán, az Állami Gazdasági központhoz közeli épületekben, (magtár padláson) kaptak helyet. A hivatalos iratokban egységesen Borsósnak nevezett zárt táborok őrzését ugyanaz a rendőrőrs látta el. Az internálásjellegű kitelepítetteket a Borsós I. központjából felügyelték. A következő hónapokban folyamatosan érkeztek családok, személyek az ország minden részéből, és szórványosan még Budapestről is. December végére közel 300 fővel gyarapodott a zárt tábor létszáma. Az utolsó nagy szállítmány 1953 elején érkezett (155 személy) Kunmadaras-Berekfürdőről. Akik végképp nem fértek be már sehova, azokat átirányították a Polgár-Lenin tanyai zárt táborba. 1953 elejére a tábor létszáma ezer fő körül állandósult.

„Először egy házban laktunk, több család kapott egy szobát, de hamarosan átköltöztettek a birkahodályba, ahol a Miskolcról elhurcoltakkal laktunk együtt. Olyan szorosan álltak az emeletes ágyak, hogy mindent csak az ágyakban lehetett tartani. Rabságunk utolsó heteit egy disznóólban töltöttük, ami ki volt takarítva, és csak a családunk lakta. Igazi „luxuselhelyezésnek" éreztük. Két disznó helyén három embernek kellett „laknia"."

(Kégli Ferencné visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 413.)

„A munka nem ment a gazdaságban, de hogyan is gondolták, hogy városi emberek, akik egyáltalán nem értettek a mezőgazdasághoz, eredményesen tudtak dolgozni. Az igazgató egyre gorombább lett, öregeket, betegeket is kizavart aratni (akiket később ájultan hoztak be). Naponta azzal fenyegetőzött, hogy velünk fogják megzsírozni a földet, hogy kolbászt csinálltat belőlünk, hogy elvitet bennünket Szibériába, ahol majd megtanulunk dolgozni. Állandó terror alatt tartottak, nemcsak fizikailag, lelkileg is gyötörtek."

(Nagy Gyuláné Neubauer Jolán visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 420-421.)

Borsósi emlékmű

Emlékezzünk fekvő.indd 19 2020. 06. 02. 11:26

Borzas – Mihályhalma

Borzas tanya 1950-ben már a Hortobágyi Állami Gazdaság egyik üzemegysége volt, a kunmadarasi réten. A legközelebbi lakott település Nagyiván volt, amely légvonalban öt és fél kilométerre helyezkedett el a tanyától. A zárt tábor 1950. június 25-én a baranyai részekről idehurcolt családok (297 fő) hozták létre, akiket 1950. június 23-ával gyűjtöttek össze a déli határsávból. Őket követték június 27-én a Hatvanból elhurcolt asszonyok és gyermekek. A tábor 1951 folyamán is tovább bővült fertőbozi családokkal, Budapestről elhurcolt görögökkel, továbbá Somogy megye tizenhárom községéből kitiltott családokkal. Az állami gazdaság központja és a rendőrőrs a tanya főépületében kapott helyet, míg az első családok az istálló „lakosai" lettek. A később idehozott családok már barakkokat építettek maguknak. Mire mindennek és mindenkinek meglett a helye, a tábort átköltöztették, mivel a környéken lőgyakorlatokat és gyakorló bombázásokat tartottak, életveszélyessé vált.

A borzasi tábort 1951–1952 fordulóján átköltöztették a Hortobágyi Állami Gazdaság mihályhalmi telepére. A rabok a telep központjában álló magtár melletti istállóba, a két Borzasról átszállított, illetve újonnan épült barakkba költöztek. A zárt tábor létszáma 480 fő körül maradt. A zárt tábor 1953. október 8-án szűnt meg, ekkor 170 főt engedtek szabadon.

„A megindított népséget a körülvevő rendőrök a kocsik után hajtották. Amikor az állomásról a nagy legelőnek tűnő pusztai részre ért a menet, akkor olyan látvány tárult a néző szeme elé, ami emlékeztetett arra, amikor a tatárok a muhi csata után a magyarokat hajtották. A pólyás gyerekek az anyjuk kezében, a nagyobbak az anyjuk szoknyájába kapaszkodva vagy apjuk kezét fogva lépegettek. A menet hangos volt a sírástól, ami a gyermekektől és bizony a felnőttektől is származott."

(Vörös István visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 307.)

„A nap már a nyugati látóhatár felé közeledett, amikor az ablakokból a trágyakihordást megkezdte az őrzött csoport. Szerszám a rendelkezésünkre nem állott, - így kézzel kezdhettük meg a vastag trágyaréteg eltávolítását."

(Vörös István visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 307.)

Borzas tanya, hodály *(archív fotó)*

Emlékezzünk fekvő.indd 20 2020. 06. 02. 11:26

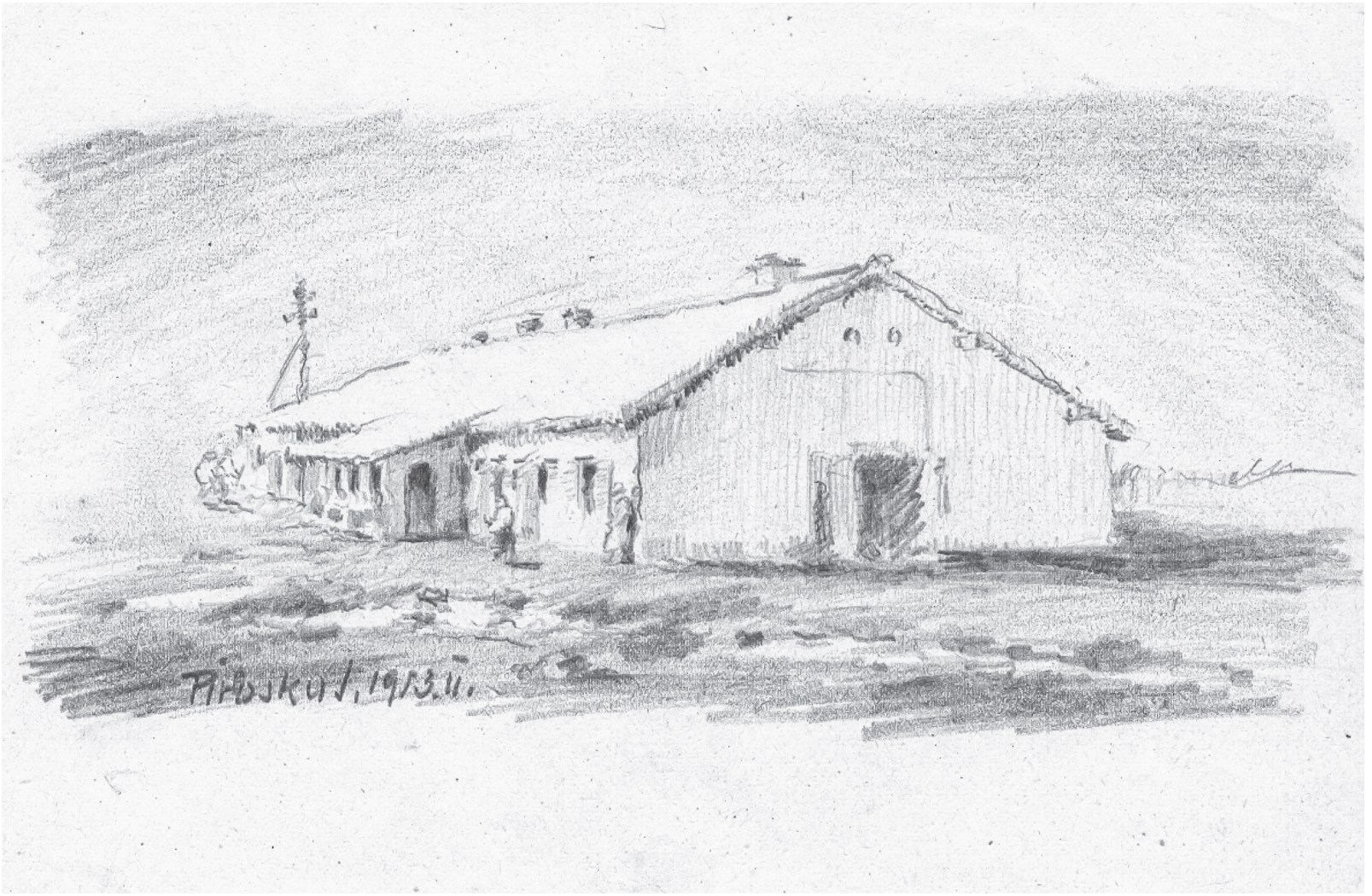

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 21 2020. 06. 02. 11:26

Ebes

Azárt tábort az Ebesi Állami Gazdaság területén hozták létre, a kiépülő félben levő Ebes község közelében. A tizenkét hortobágyi és nagykunsági rabgazdaság közül az ebesi volt a legnagyobb, a csúcslétszáma 1952 novemberében 1071 fő volt. A tábort 1951 novemberében „nyitották" Az első „szállítmánnyal" néhány szegedi család és Szeged környékén, a Bács-Kiskun és a Zala megyei határ menti községekben bevagonírozott családok 1951. november 23-án érkeztek. December 19-én újabb családokat hurcoltak a zárt táborba a déli határsáv községeiből, főleg Zala megyéből. 1952 nyarán újabb zalai családokat hoztak ide, majd a létszámot tovább növelték a Szegedről elhurcolt újabb családok (678 fő). A tábor létszáma ezzel ezer fő fölött volt már. A létszámot tovább növelte a Lakócsáról a papjukkal együtt elhurcolt négy horvát család. A családok a Nagy Béla-tanya gazdasági melléképületeiben (istálló, pajta, ólak, fészer) kaptak szállást, míg a kúriát a rendőrőrs foglalta el. 1952-ben tábori iskolát szerveztek. Nem messze a Nagy Béla-tanyától az ún. Horváth-tanya terült el, amely egyben az állami gazdaság központja is volt. Télen a jószágok az istállókban elsőbbséget élveztek, a telepesek kiszorultak a környék megmaradt tanyáira (Kovács-tanya, Vértesi-tanya, Ménes-tanya, Faragó, Kis Balogh-tanya, Loós Lajos tanya). Babaliget és a patkányiról hírhedt „Pockos" tanya területén nagyobb csoportot helyeztek el. A zárt tábort 1953 októberében számolták fel.

„Répaszedés, gyapotszedés, rizsaratás stb. Nem a munka tette nehézzé az életünket, hanem az éhség és a hideg tyúkól. Férjem a tehenészetbe ment dolgozni, azt gondolta, hogy a fejésből pár deci tej jut nekünk, de annyira ellenőrizték, hogy semmi sem jutott. Mindenki elkeseredett, ideges volt. Naponta ezt hallottuk: - Haza nem mehetnek, innen csak a sárga földbe lesz az otthonuk."

(Ács Józsefné visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 317.)

„Hónapok óta a szürke egyformaság, az istállók és a tyúkólak bűze keverve a rengeteg összezsúfolt ember szagával, a pislákoló halványsárga petróleumlámpa jellegzetes illatával, az egyhangú csajka-ebédek, a lőre fekete színű kávé és az esti kotyvalék levesek, a folyton cirkáló rendőrök vizsla tekintete, ahogy leskelődtek utánunk, ez volt az életünk."

(Zádor Ildikó naplójából, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 332.)

Ebes emlékmű

Emlékezzünk fekvő.indd 22 2020. 06. 02. 11:26

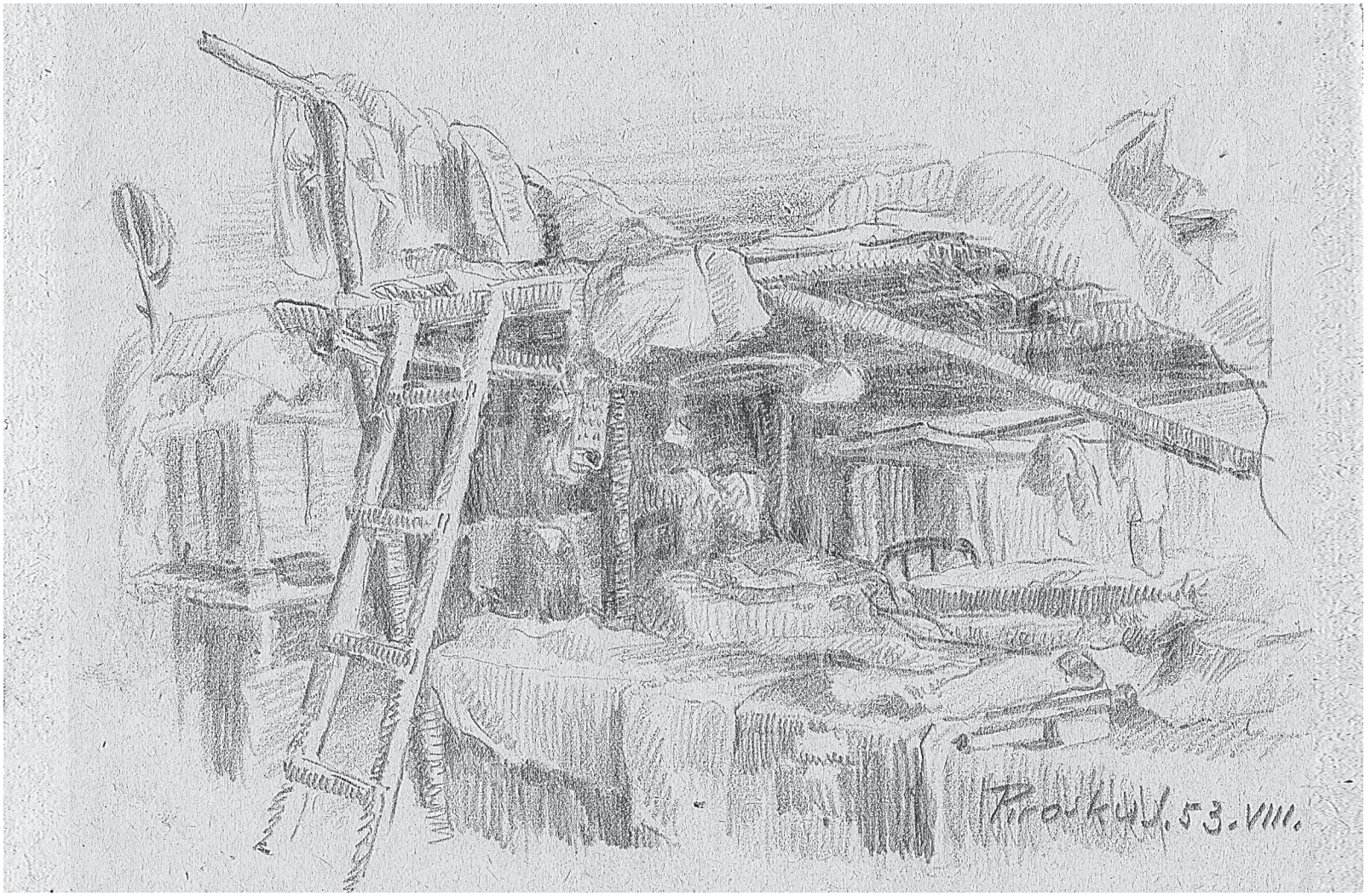

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 23 2020. 06. 02. 11:26

Elep

Az elepi tanyavilágra épült az állami gazdaság, melybe 1951 májusában létrehoztak még egy zárt tábort. Az elepi Állami Gazdaságot 1950-ben alapították a Rickl-család majorjában, és a birtokaikról elűzött többi gazdák tanyáin. Az állami gazdaság 1951-ben előbb a Hortobágyi Állami Gazdaság-Egyesülés, majd a decemberben megalapított Hortobágyi Állami Gazdaságok Trösztjének egyik egysége lett. 1951 tavaszán vitték az első elhurcolt családokat a kiürített tanyákba (Somogy és Baranya megyéből). A következő, már nagyobb csoport (347 fő) a nyugati határsávból (Vas és Győr-Sopron megyéből) érkezett Elep tanyáira. A családokat a nádudvari úttól balra eső tanyákon zsúfolták össze. A Vértesi tanyán kapott helyet a rendőrség is, ami később átköltözött a Nagy-tanyára. 1951 végén újabb csoportok érkeztek Somogy megye déli részéről, így a tábor létszáma megközelítette az 500 főt. 1952 május végén Somogy és Zala megyéből újabb családokat (500 fő körül) szállítottak a zárt táborba. Az elepi tanyák központja a Tóth-tanyán volt. Itt kapott helyet az üzemi konyha és a „telepes gyerekeknek" kijelölt „iskola" helyiség. A táborban 1952 júniusában 982 fő volt. Az elepi zárt tábort 1953 októberében számolták fel.

„Viszonylag nagy megkönnyebbüléssel vették tudomásul szüleim, hogy nem Szibéria, „csak" Hortobágy a végállomás. (...) Mielőtt elkezdtünk volna átpakolni a pótkocsikra, egy ávós, kezében egy nagy kék mosdótállal végigment a szerelvény mellett, és hangos kiabálások közepette összeszedte a rabok összes okmányát, iratát. Amikor befejezte a gyűjtést, társai gázolajjal leöntötték és meggyújtották az iratokat. Amíg égtek az adatok, tudomásunkra hozták, hogy ezekre az okmányokra már sohasem lesz szükségünk, mert itt fogunk „megdögleni", és a mi tetemeink fogják termékennyé tenni a szikes Hortobágyot."
(Bódis Imre visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 248.)

„Igaz, kisgyerek voltam deportálásunk idején, de bizonyos dolgok kitörölhetetlenül megmaradtak bennem. Az egyik, álmaimban is gyakran visszatérő rettenet, amikor a rendőrök négy gyereket felállítottak egy asztalra vagy ládára, és rájuk fogták a forgódobos puskát. Ezután álmomban gyakran sikítoztam, és édesapám kiharcolta, hogy elvigyenek Debrecenbe idegorvoshoz. Ez a rettegés még sokáig kísérte életemet és a családunk életét is."
(Hangyási Jenőné Benkő Ágnes visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 257.)

Elepi emléktábla.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 24 2020. 06. 02. 11:26

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 25 2020. 06. 02. 11:26

Kócs puszta (Pusztakócs)

Több tanyából tevődött össze, mint a *Lovassy-tanya*, a *Piroska-tanya, a Jusztus-tanya* és egy délebbre eső melléktábor *Tiszaigar* határában. A kócsi zárt tábor, amolyan mozgó tábor volt, a Hortobágy nyugati és a Nagykunság keleti peremén, Tiszafüred közelében. 1950 júniusában jött létre a zárt tábor, elsősorban Zala megyéből idehurcolt családok kerültek be zömmel Göcsej és a Mura-vidék kis falvaiból. Ugyancsak Zalából vittek a táborba 1952 júniusában családokat, illetve még 1953 március végén is kerültek a rendszerbe Baranya megyéből kitelepített „nemkívánatos" családok. A tábor csúcslétszáma 650 fő körül mozgott. Ennyi embert azonban a zárt tábor központjában, a Lovassy-tanyán nem tudtak elhelyezni, mivel az itt lévő kúriában kapott helyet a rendőrőrs is. A Lovassy-tanya padlására költöztették a kisgyermekes családokat, mások a birkahodályban és a magtárban kaptak fekvőhelyet. A Lovassy-tanyától öt km-re, a Piroska-tanyára mentek tovább azok, akik már nem fértek el a központi tanyán. 1952 júniusában a Nagykanizsáról és környékéről elhurcolt családok érkezésekor az egész tábor átkerült a 33-as út északi oldalára, a *Nagyjusztus*-ra és részben *Kisjusztus tanyára.* A tábort 1953 októberében oszlatták fel.

„Nappal csak a munkaképtelenek maradtak a hodályokban, az aggok, idősek, betegek, gyerekek. A tíz éven felüli gyerekeket is kihajtották, vízhordónak, libapásztornak, gyomlálónak, vagy más robotra. Egy vízhordó sokszor jobban elfáradt, mint a kapáló vagy marokszedő, mert a nagy hőség miatt mindenki állandóan szomjazott és vízért kiabált, a felnőttek, ha nem bírták, leültek. De a vízhordónak loholnia kellett. Öcsém, aki 11 éves volt ekkor, maradandó károsodást (ún. tyúkmellet) szerzett a két 10 literes alföldi kanna cipelgetése miatt."
(Takács János visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 37–38.)

„A karaván elindulhatott Kócspusztára. Nos, ez a Kócspuszta kapta később a Haláltábor nevet, de ki is érdemelte. Két hatalmas birkahodály közé pakoltattak le bennünket, és ebből már sejtettük, hogy ez lesz a lakásunk. De hogy nézett ki ez a két hodály? A tetején a nádfedél hiányos, a tűzfal düledezőben. Benne talán évtizedes, méteres birkatrágya. A oldala – mivel vályogból, illetve vályogtömésből – úgy kilyuggatva (valószínű patkányok által), hogy kétméterenként egy gyerek ki-be mászkálhatott volna."
(Fentős Gyula visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 73.)

Kócspusztai emléktábla.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 26 2020. 06. 02. 11:26

Dr. Piroska János rajza, 1953

Kónya

A tábort 1950 júniusában hozták létre Kónya pusztán, az 1950. január 1-jén alapított Kónyai Állami Gazdaság juhászatának és központjának a területén. A gazdaságot 1950-ben betagolták a Borsósi Állami Gazdaságba (a hortobágyi központba) és annak Kónya az egyik üzemegységeként működött. 1950. június 25-én mintegy 80–100 család (350 személy) érkezett Vas és Zala megyéből a zárt táborba. Őket két nappal később követték a hatvani nők és gyermekeik. 1951-ben mintegy száz fővel gyarapodott a zárt tábor létszáma, ugyanis Körmendről és Budapestről érkeztek elűzött családok. 1953 nyarára a táborlakók száma 550 fő körül mozgott. A zárt tábort 1953 októberében oszlatták fel

„Körülbelül 500-an lehettünk. Egy 100 fős barakk volt a közelben, abban kaptak helyet a kisgyerekesek és az öregek. Mi már felnőtteknek számítottunk, a munkavégzésnél is. A tábort jelképes szögesdrót vette körül, egyásónyomnyi mély árok. Ha mi, gyerekek játékból vagy a nagyobbak virtusból átugráltak, megtapasztaltuk a gumibot rugalmasságát."

(Báló Lajosné Lukács Mária visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 142.)

„A tél, az kegyetlen volt, mert fűteni nem tudtak. S annyi helyet kaptunk, amennyit az ágyunk elfoglalt. Úgyhogy alul feküdt az édesanyám, felül meg feküdtem én az emeletes ágyon. A nagyszüleim szintén egy ágyat kaptak. A másik ágyon egy zsidó házaspár volt. Ez nem olyan volt, mint a börtön, hogy kapsz öt évet és hazajössz, itt halvány fogalmunk sem volt arról, hogy ki, mikor kerül haza."

(Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 142.)

Kónya-tanya, kopjafa. *Fotó: Arady-Beöthy Péter*

Emlékezzünk fekvő.indd 28 2020. 06. 02. 11:26

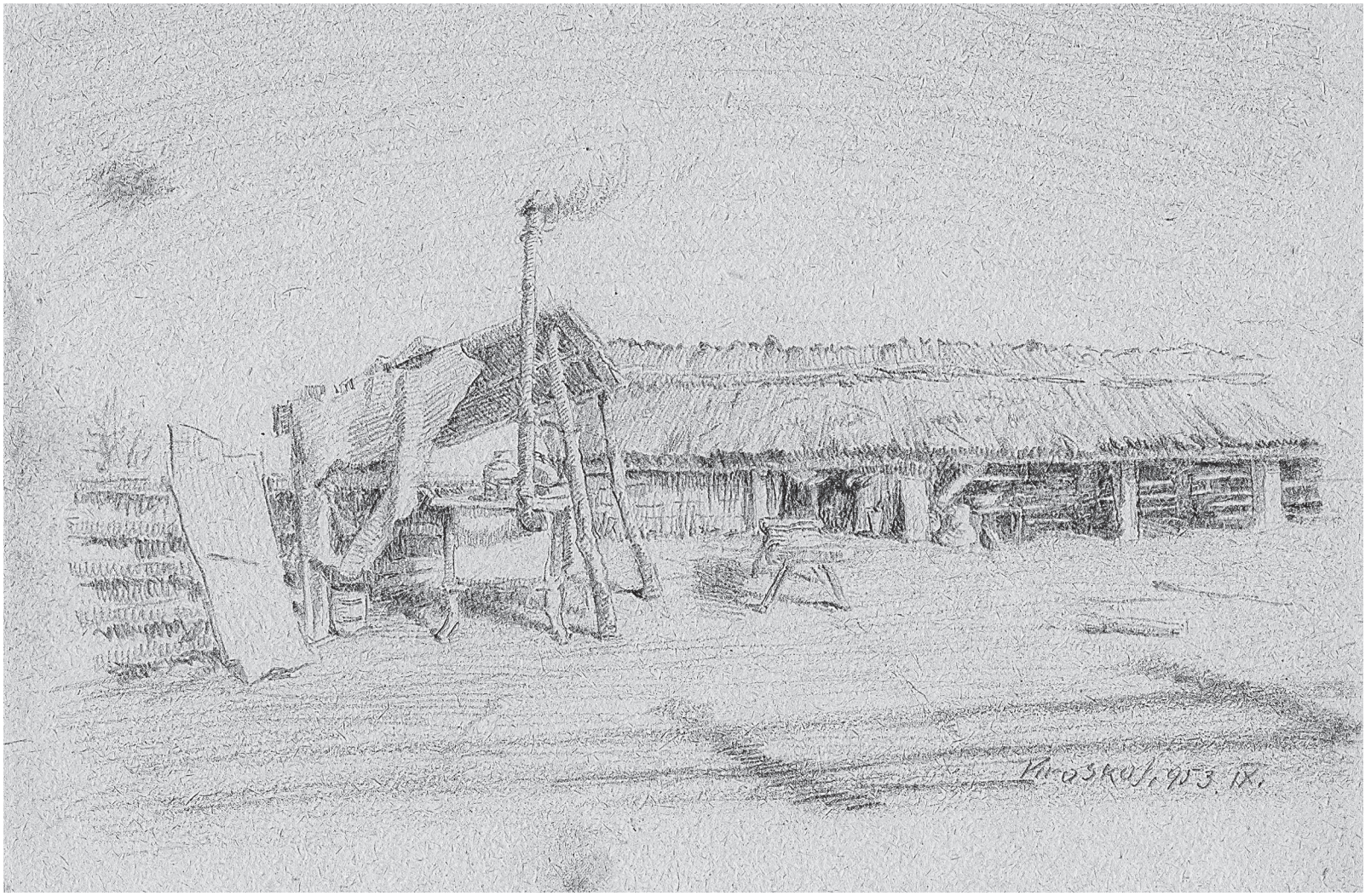

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 29 2020. 06. 02. 11:26

Kormópuszta

A hatóságok a Bánhalmi Állami Gazdaság garahalmi üzemegységének Nagykormó nevű majorját az 1950. június 23-i határsáv-kitelepítés idején jelölték ki kényszermunkatábornak. Környékén a negyvenes évek végén, a Tisza és a Nagykunsági öntöző főcsatorna között, a tiszabői vízátemelő rendszerhez kapcsolódóan, kiterjedt parcellás rizstermelés indult be. Főként ehhez, és az öntözőművek tovább építéséhez kellett a rabmunkaerő. Nagykunság és Hortobágy 12 tábora között a kormói volt a legkisebb, létszáma 261-273 fő körül állandósult. Kormó a bácskai „telepesek" tábora, mivel 81 bácskai családot szállásoltak be ide 1950. június 24-én, 19 községéből. Az első napok a szabad ég alatt teltek, miközben berendezkedhettek a major épületeiben, az egykori idénymunkások szállásán, a magtárban, az istállóban és a juhhodályban. A rendőrőrs a tanyásgazda kis házában működött. Kormó nem volt mozgó tábor, az ide hurcoltak végig helyben maradtak. A tábort csaknem körülvették a rizsföldek. A rabok főként itt és az állami gazdaság környező telepein, üzemegységeiben (Cebe-tanyán, Pénzes telepen, Garahalmán, Kiskormón) dolgoztak. Kormónak a hortobágyiakhoz képest szigorúbban felügyelt nagykunsági (Szolnok megyei) táborok között is rossz híre volt. 1953 szeptemberében oszlatták fel a zárt tábort.

„Ahol mindenki dolgozott, ott tudtak annyit keresni, hogy megéljenek belőle, ahol pedig nagyobb volt a család, és nem tudtak dolgozni, ott gond volt. Nem is ez volt a nyomasztó, hanem a kegyetlenség, ami körülvett bennünket. Egyszer, amikor névsorolvasás volt éjszaka és mondták, hogy mindenki legyen az 1-es szobában. Féltünk, hogy kivégeznek bennünket. „Aki hallja a nevét, az lépjen ki az ajtón!" – mondták. Mi meg lestük ám, hogy megszólal- e a géppisztoly. Nagyon barbár rendőrök őriztek bennünket. Persze, volt köztük rendes is, de az nem maradhatott sokáig velünk."

(Bundula János visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 217.)

„Volt eredetileg három, majd öt helyiség, meg a padlás. A hatodik „szoba", ahova utóbb mi is kerültünk, az később lett kész. Úgy lettünk elhelyezve, hogy 45 cm jutott egy személyre. Akkor még priccsek sem voltak, s csak a padlózaton lehetett megágyazni szalmával, s oda volt bepréselve az emberek apraja-nagyja, öreg és fiatal keverve. WC nem volt, mindenki úgy végezte dolgát, ahogy tudta."

(Bundula János visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 217.)

Kormópuszta-Tiszagyenda emléktábla.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 30 2020. 06. 02. 11:26

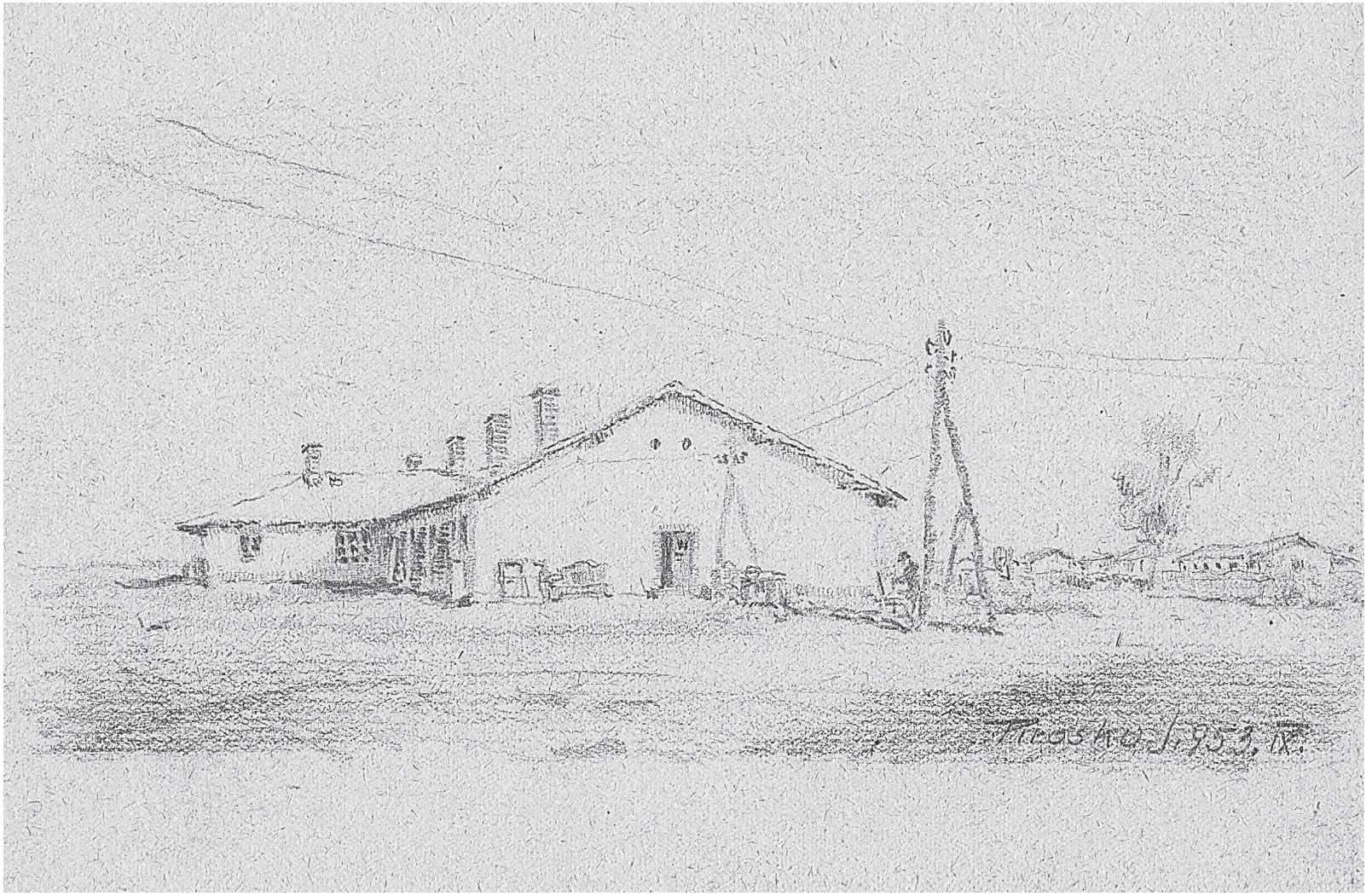

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 31 2020. 06. 02. 11:26

Lászlómajor

Lászlómajor a tiszaszentimrei Állami Gazdaság üzemegysége volt. 1952 júniusában alapították a zárt tábort, amely a háború előtt mintagazdaságként működött. Ennek a „maradványaira" hozták oda a Vas megyéből elhurcolt és már máshova el nem fért közel 300 személyt, akiket már május legvégén gyűjtöttek össze. A táborlakók egy része kertészetben és állattenyésztésben dolgozott. A zárt átbort 1953 szeptemberében számolták fel.

„A családokat a major egykori cselédlakásaiba, gazdasági mellékhelyiségeibe zsúfolták be. A tábor rendőrőrsének parancsnoka: Király Péter korábban a „Kilencesben" teljesített szolgálatot. Működése során a túlkapásai révén hírhedt tiszaszentimrei módszerek érvényesítésére törekedett."

(Saád József, telepesek.hu)

„Lászlómajor kizárólag a Vas megyeiek, s azon belül döntően az őrségi magyarok és a Rába völgyi szlovének: a magyar területre eső Vendvidék gyűjtőhelye."

(Saád József, telepesek.hu)

Lászlómajor–Kunmadaras emlékmű.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 32 2020. 06. 02. 11:26

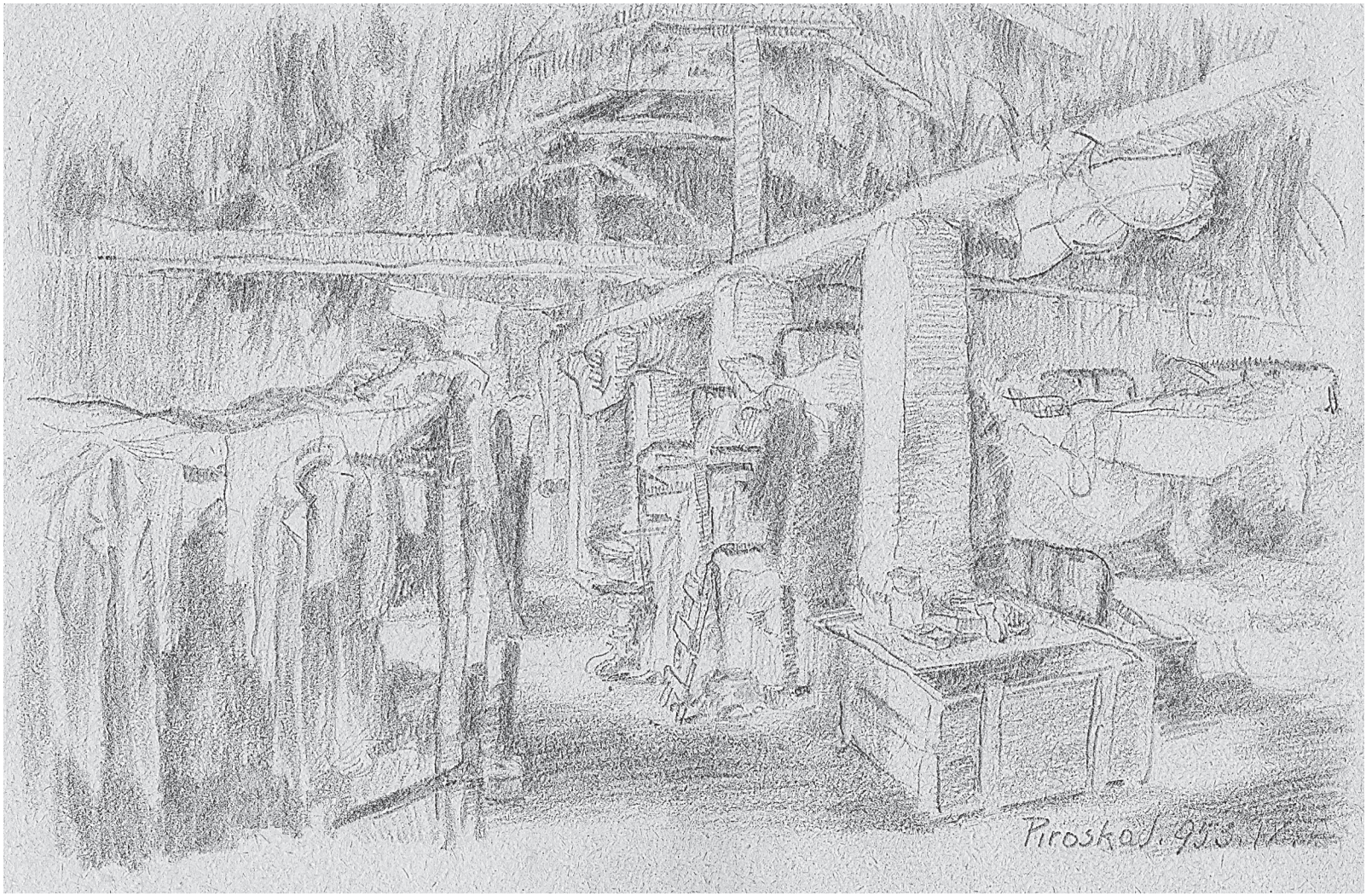

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 33 2020. 06. 02. 11:26

Polgár – Lenin tanya

Lenin tanya tizenkét kilométerre Polgártól, a Bödönháti Állami Gazdaság majorja volt. A zárt tábor 1950. június 23-án alakult és másnap a Baranyából összegyűjtött családokat (366 fő) szállították a tanyára. Ennyi ember számára Lenin tanya nagyon szűk volt, ezért a táborlakók állami gazdaságban végzett munkájuk mellett szállásaikat is építették. 1951 júliusa és novembere között újabb családoknak jelölték ki kényszerlakhelynek Lenin-tanyát, akiket főként az Alföldről hurcoltak a táborba. A zárt tábor létszáma így 440-450-re emelkedett. 1952 nyarán és kora őszén újabb csoportok érkeztek Lenin-tanyára, újra a Dunántúlról, az Alföld nyolc megyéjéből, és néhányan Budapestről érkeztek, tizenegyen börtönből „szabadultak" Lenin tanyára. A tábor létszáma 1952 végén körülbelül 610 fő volt. Az utolsó családokat 1953 január elején szállították a zárt táborba. Lenin-tanyát az utolsó elhurcolt családok 1953. október 4-én hagyták el.

„Az első telet egy műtrágyás kamrában töltöttük, ami 6x6 méteres helyiség volt. Négy család, a kisgyerekekre való tekintettel kaptak itt helyet. A szoba négy sarkában egy-egy széles ágy volt, amin 8 felnőtt és 8 gyerek fért el. A helyiség közepén 1 vályogból rakott kályha állt, aminek sütője is volt, ezt a férjem készítette. Ezen már főzni, sütni és vizet melegíteni is tudtunk…"

(Kapocsi Imréné visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 68.)

„A táborban maradt emberek, öregek, vagy akik aznap nem mentek munkára, nagyon figyeltek ránk. Sok olyan dologra tanítottak, aminek később hasznát vettük. Horgoltunk, kötöttünk, hálót készítettünk zsinegből, ebből lettek a szatyrok. Kukoricacsuhéból táskák készültek, többet ért, mint egy mai technikaóra. Tanítottak bennünket. Lipták Aurél bácsi és felesége, akiknek nem volt gyerekük, képzeletbeli tájakra vittek el bennünket. Nem is tudtuk, hogy földrajzi ismereteket kapunk."

(Dr. Guzsványi Béláné Balogh Irma visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 104.)

Lenintanya emlékmű.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 34 2020. 06. 02. 11:26

Dr. Piroska János rajza, 1953

Tedej

Az 1951. december 7-én létesített tedeji zárt tábor, a tedeji Állami Gazdaság állattartó telepén volt. A Vas és Zala megyéből összegyűjtött ún. „Mikulás napiak" körülbelül 350-en voltak. Hozzájuk jöttek még december 21-én a bácskaiak és a somogyiak 150-150 fővel, de ekkor érkeztek nemcsak családok, hanem egyedülállók Tatáról, Szombathelyről, Nagykanizsáról, Esztergomból, Érdligetről, kiskunsági és mosoni községekből. A tizedik táborként megalapított tedeji zárt tábor létszáma 700 fő körül volt. A zárt kényszermunkatábort 1953 október végén, november elején számolták fel teljesen.

„Emlékszem, hogy ide került az öreg Szamosvölgyi Károly bácsi is, igen betegen. A csurma elé ültették, hogy jobb levegőt kapjon, mert odabent az elviselhetetlen volt. Így sem bírta szegény tovább három napnál. Ő lett az első halottunk. A mi érkezésünket követően, két hét múlva karácsonyra, megérkezett a „második szállítmány" is. Őket először kisebb tanyasi istállókba zsúfolták, majd az igen feszített tempóval épülő, későbbi négyes barakkba kerültek."

(Németh Antalné Árvay Mária visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 364-365.)

„Aki épkézláb ember volt, annak dolgoznia kellett a Hajdúnánási Állami Gazdaságban, amelynek centruma környékén volt a rabtábor. Reggelenként, a bennünket őrző rendőrök – közösen a láger- és szobaparancsnokokkal – végigjárták a barakkokat, és munkába hajtottak mindenkit. Csak az öregek és betegek maradhattak „otthon". (Néha azok sem!) Bennünket, gyerekeket is kihajtottak, esetenként az öregekkel együtt, „könnyű fizikai munkára". Ilyen volt pl. az a nyári munka, amikor a zöld búzatáblákon rohanva, ki kellett vágni a rozsfejeket."

(Osvald Gézáné Horváth Sarolta visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 371-372.)

„Leveleket, csomagokat csak cenzúrázva kaphattunk. Gyakori eset volt, hogy a mindig várva várt küldeményeket büntetésből nem kaphattuk meg. Az ellenőrzéskor megbontott csomagokat sokszor megdézsmálták, de a levelek cenzúrázásánál is vigyáztak arra, hogy illetéktelen hírek ne zavarhassák meg „nyugalmukat". Mind a kimenő, mind az érkező levvelekben gyakoriak voltak a fekete festékkel fedett felületek."

(Osvald Gézáné Horváth Sarolta visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (2.) 373.)

Tedej-Hajdúnánás emléktábla.
Fotó: Arady-Beöthy Péter

Emlékezzünk fekvő.indd 36 2020. 06. 02. 11:26

Dr. Piroska János rajza, 1953

Emlékezzünk fekvő.indd 37 2020. 06. 02. 11:26

Tiszaszentimre – Pusztakilences tanya, Erzsébettanya

Tiszaszentimre déli határában 1950 júniusában „alapították" az úgynevezett Kilences tanyát, melyet 1952 őszén felszámoltak. A Kilences tanya megszüntetését követően, a faluhoz közelebbi úgynevezett Erzsébet tanya, az állami gazdaság központja lett kijelölve az internálásjellegű kitelepítettek kényszerlakhelyéül. A táborlétszám 350 fő körül alakult.

„Az Állami Gazdaság vezetője rövidesen összehívott bennünket és közölte: Maguk titóista, kizsákmányoló kulákok, a nép szemetjei, a rendszer ellenségei, ezért kerültek ide, majd itt megtanulnak dolgozni, itt fognak megdögleni! Biztató emberi szavak."
(Kiss Ibolya visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 351.)

„Túlzsúfoltság volt mindenhol, ezért a magtár padlásán bealmoltak nekünk szalmából és kilencvenen kaptunk ott szállást. A júniusi – augusztusi melegben padláson pihenni – hajnaltól este 10 óráig tartó aratási munka után – akkor sem lehetett volna, ha hagynak, de a rendőrök elemlámpával éjszakánkénti ellenőrzést tartottak.
(Kiss Ibolya visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 351.)

„Aki mozogni tudott, aratásra hajtották. Kosztról nem gondoskodott senki. A forró napsütésben csak azt ehettük, amit magunkkal hoztunk: száraz kenyeret, kockacukrot, szalonnát. Este 11 óráig dolgoztunk. Amikor már mindenki annyira le volt gyengülve, hogy menni alig bírt – mint jómagam is, pedig én bírtam a munkát –, le kellett ülni a kévére, de ezt is csak úgy, hogy a rendőr észre ne vegye."
(Kiss István visszaemlékezése, Hantó Zsuzsa: *Kitaszítottak* III. (1.) 356.)

Erzsébet-tanya ma. *Fotó: Arady-Beöthy Péter*

Emlékezzünk fekvő.indd 38 2020. 06. 02. 11:26

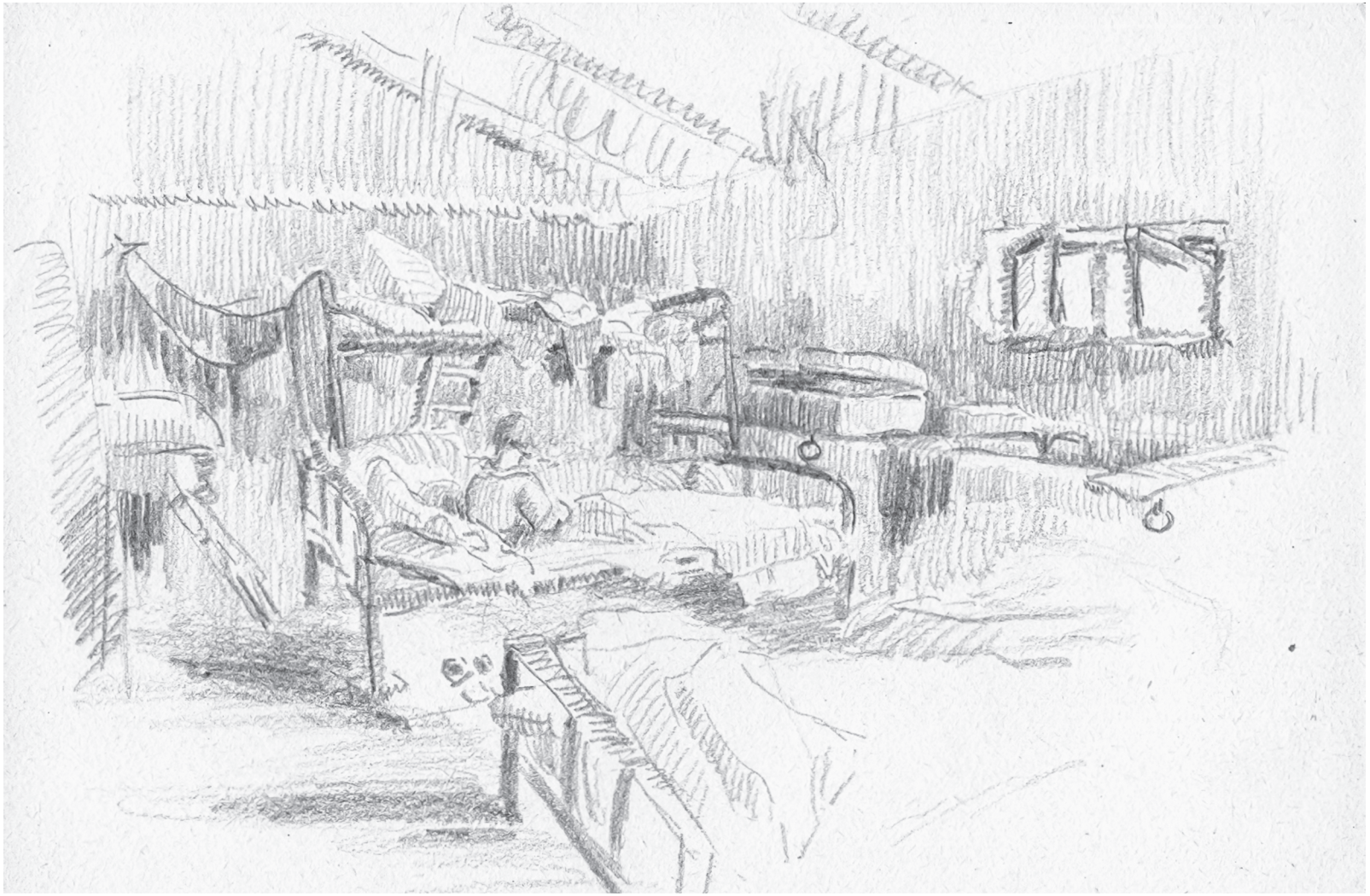

Dr. Piroska János rajza, 1953

Nyomdai előkészítés:
Typografika Kft., Békéscsaba

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben, a nyomda alapításának 138. esztendejében, 2020-ban.
A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja. Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató
www.gyomaikner.hu

Emlékezzünk fekvő.indd 40 2020. 06. 02. 11:26